

deixat de ser garantia d'una plena integració.

per al sistema mateix. De fet, no són poques les veus que asseguren que la crisi actual és conseqüència de la desigualtat que va dur milers de famílies amb baixos recursos a endeutar-se per assolir els béns materials que els garanteixen la seua integració plena en la societat.

Per a Enrique Lluch, coautor de l'informe Foessa al País Valencià, el problema de la desigualtat només es podrà abordar si es canvien els plantejaments. "El sistema s'ha obsessionat a assolir un objectiu: que hi haja creixement —explica aquest professor de la Universitat Cardenal Herrera-CEU—. I totes les mesures s'estan prenent en aquest sentit, tant en l'àmbit de la fiscalitat com en el de la política monetària o en matèria social. Per tant, el que hem de fer és canviar l'objectiu: ja no es tracta de créixer per créixer, sinó de créixer perquè tothom tinga prou. Si canviem l'objectiu, podrem canviar les polítiques".

Guillermo Fernández Maillo és sociòleg i coautor, junt amb noranta investigadors més, del VII Informe Foessa sobre exclusió i desenvolupament social, un document de referència per als investigadors socials. "Transitem del contracte social cap al contracte mercantil", assegura.

“L'austeritat no és neutral en termes distributius”

La crisi ja és història, com va dir Mariano Rajoy?

—Es pot entendre que la crisi s'ha acabat però només en el sentit de què s'ha inaugurat un nou model on es consolida la precarització social.

—Aquest model de precarització és fruit només de la crisi?

—En el sisè informe de la Fundació Foessa que vam publicar l'any 2008 vam posar en evidència que el model de societat en què vivíem era un model d'alta vulnerabilitat i precarització. El creixement entès com a maximització de la renda generava bosses d'exclusió que afectaven al voltant del 19% o el 20% de la població. A més, explicàvem, aquest grup social estava completament invisibilitzat. Era un moment en què resultava molt complicat visibilitzar aquests aspectes perquè semblava que tot anava bé per a la majoria. En realitat, els indicadors macroeconòmics estaven ocultant situacions de vulnerabilitat molt generalitzades. El resultat era un model d'integració precària.

Set anys després, amb l'informe que ara publiquem, hem tingut l'oportunitat de testar què és el que està passant amb aquell model de precarització i de creixement. I el que hem trobat és que des de la precarització hem transitat cap a l'exclusió social. Som davant d'una fractura social: a hores d'ara el 25% de

la població està en situació d'exclusió social, és a dir, al voltant d'onze milions de persones. A la vista d'aquestes dades, el futur és ple d'incerteses.

—Segons Eurostat, Espanya és el segon país amb un índex de desigualtat més gran de la UE. Només ens guanya Letònia. En quina mesura la precarització està alimentant les desigualtats?

—La desigualtat sempre ha estat present i el temps de bonança econòmica no es va aprofitar per ficar-hi remei. El període de creixement no es va aprofitar per consolidar un model integral de protecció social capaç de prevenir, controlar i reduir la desigualtat.

En aquest últim període la caiguda de les rendes primàries espanyoles ha sigut tan dràstica que la distància entre els qui més i menys tenen ha augmentat enormement. La crisi no ha generat aquests nivells de desigualtat; n'ha estat la conseqüència. En l'informe plantejarem que l'espai d'exclusió no és fruit de la crisi sinó conseqüència d'un model ja existent abans de la crisi. La crisi, el que ha fet, ha sigut aguditzar-lo.

—La ministra Báñez va dir que des de 2013 la desigualtat havia començat a disminuir a Espanya. És això cert?

—La desigualtat s'ha de mirar a llarg termini, no amb dades puntuals. L'any

2010, per exemple, en un moment àlgid de la crisi, alguns indicadors van donar símptomes positius però després van tornar a caure. Nosaltres pensem que la pobresa és un element estructural que s'ha instal·lat en la societat d'una manera important i amb nivells molt superiors als que teníem, i no pensem que això revertirà.

—**Per què són tan pessimistes?**

—Assistim a la consolidació d'un nou model de creixement en el qual no hi ha un qüestionament profund dels models sobre els quals se sustenta l'estructura econòmica i productiva. Per molt que es diga el contrari, no s'estan abordant els aspectes estructurals que ens han dut a aquesta situació. I mentre això té lloc, estem passant d'un discurs de fons sustentat en la garantia de drets a un d'estructurat al voltant dels valors de la revolució neoliberal i la meritocràcia. Això té molt de perill.

—**En l'informe parlen de la dualització de la societat. Què volen dir?**

—D'una banda, preveiem que en el futur hi haurà un grup de ciutadans que tindrà capacitat de renda i que podrà complementar les necessitats d'assegurament individual i familiar. Seran famílies que, si la sanitat pública es degrada, acudirán a la sanitat privada per cobrir les seues necessitats. D'una altra banda, hi haurà un grup de ciutadans molt nombrós també que no tindrà la possibilitat de complementar els seus drets socials per la via de la renda. D'això parlem quan ens referim a la dualització de la societat. Tot indica que ens dirigim cap a una societat on s'aguditzen les tendències disgregadores cap als extrems. En aquesta societat es consolida la desigualtat en l'accés a les oportunitats: en la garantia contra els riscos; la seguretat; la possessió i l'apropiació dels recursos... Els més pobres són més vulnerables, disposen de menys recursos i pateixen pèrdues de centralitat en la presa de decisions. En canvi, els rics disposen de més recursos i de més centralitat en les decisions.

—**D'ací que parlen de la secessió moral dels rics...**

—La pregunta, arribats a aquest punt, és: com vull garantir l'assegurament col·lectiu? Hi ha dues opcions: o ho fem col·lectivament o deixem que cadascú s'apanye com puga. En el dis-

curse neoliberal i meritocràtic imperant, els qui més recursos tenen poden arribar a preguntar-se per què han de contribuir a un model que no els garanteix uns serveis de qualitat. Els més rics poden solucionar els seus problemes al marge del sistema, així que consideren que no tenen per què tornar part de la seua renda en benefici de la comunitat. És per això que parlem de la secessió moral dels rics.

—**Així, doncs, assistim a la ruptura del pacte social...**

—D'alguna manera és el que plantejem nosaltres: Europa ha viscut amb un pacte social a què Espanya es va incorporar més tardanament. Des de fa trenta anys transitem des del contracte social —gràcies al qual ens hem dotat d'uns mecanismes de protecció pública— cap a un contracte mercantil, en la mesura que cadascú haurà de disposar dels seus propis mitjans per poder complementar-se els seus nivells de seguretat. Un element ben sintomàtic d'aquesta ruptura i d'aquesta

dualització social de què parlàvem abans són les pensions: a la vista de les veus d'alarma, cada volta són més els ciutadans que contracten plans de pensions privats. És a dir, s'estan garantint el benestar del futur al marge del sistema.

—**En l'informe Foessa adverteixen que assistim a una “crisi de desprotecció” i a una “assistencialització dels drets”.**

—El que estem denunciant es que l'erosió dels sistemes de protecció social genera un doble efecte: d'una banda, l'Estat transfereix a les persones i a les entitats del tercer sector responsabilitats que en principi eren seues. No pot ser que les ONG siguen les que resolguen els problemes que, en principi, hauria de cobrir l'Estat. D'una altra banda, també hi ha l'efecte contrari: s'està produint una certa onegeïtzació de les institucions, en el sentit que l'Estat comença a donar serveis purament assistencialistes que tradicionalment han fet les organitzacions

d'una manera pal·liativa, i així evita fer una sèrie de polítiques públiques que sí que haurien d'anar a l'arrel i als fonaments de la situació. Quin sentit té que un ajuntament es pose a replegar aliments? Això no correspon fer-ho a un ajuntament. Són mesures molt vistoses de cara a l'opinió pública però que perverteixen les obligacions reals.

—Arribats a aquest punt, corre risc l'estat de benestar?

—Espanya va començar a construir el seu estat de benestar més de trenta anys després de la resta de països

“Es produeix una onegeïtzació de l'administració: les institucions donen serveis assistencialistes”

europeus. De fet, quan nosaltres començarem a construir-lo, les societats europees ja començaven a reconvertir-lo. Ací hem tingut un estat de benestar homologable al de la resta d'Europa però prou menys intens i extens. És a dir, teníem un estat del benestar amb uns nivells d'inversió dignes i que cobria prou àmbits de les necessitats d'assegurament de la població però era molt estret, molt fi.

Ara bé, què és el que ha succeït durant la crisi? A tots els països europeus hi ha hagut retallades, però com que en altres països l'estat del benestar tenia bases més sòlides, l'impacte de les retallades no ha sigut igual. A Espanya l'aprimament dels serveis socials està generant molts problemes. És innegable que les polítiques d'austeritat generen desigualtat, pobresa i exclusió. L'austeritat, però, no és neutral en termes distributius i és sobre les capes socials més desfavorides que està recaient la pitjor part.

A la pregunta que em feies a propòsit de l'estat del benestar, nosaltres considerem que continuarà havent-hi estat de benestar, però serà molt més prim que el que coneixem ara. Segurament anem cap a models més anglosaxons, més semblant al nord-americà. Estem fent el trànsit des d'un model bismarckià —que ací en diríem socialdemòcrata— cap a un model neoliberal que en els últims anys s'ha intensificat.

En l'informe plantejarem que serà d'ací a 10 o 15 anys quan veurem les conseqüències del que ara està passant.

—Aleshores, les reformes que els governs europeus duen ara endavant a instàncies de la mateixa Unió Europea, alimenten aquest model de precarització?

—El model de l'estat del benestar s'ha hagut de reformar al llarg dels anys. Ho han fet pràcticament tots els països, també els que, com Suècia, són referència a tot el món. Fer reformes està bé però el que no pot ser és que sota la paraula *reforma* s'amague el que en realitat són regressions. No pot ser que continuem amb el discurs dels indicadors econòmics i del creixement pel creixement, perquè al final correm el risc de tenir un creixement sense societat.

—Aleshores, a parer vostre, el creixement econòmic no és garantia de reducció dels nivells de pobresa?

—En absolut. L'experiència de recessions anteriors ens mostra, de fet, que el repunt dels indicadors de desigualtat i pobresa degut a l'augment de la desocupació i l'alentiment de l'activitat, lluny de ser transitòria pot convertir-se en estructural a pesar de la recuperació econòmica. Correm el risc, per tant, de cronificar índexs de pobresa que afecten el 20% de la població. És per això que reclamem que s'adopten mesures que milloren substancialment la capacitat redistributiva del sistema d'impostos.

—Aposten, doncs, per menys prestacions socials i una reforma fiscal més distributiva?

—Bé, no és ben bé això. El que reclamem és un model més just on hi haja una distribució de la riquesa com toca. Pel que fa a les ajudes socials, tot i que tenim moltes objeccions a fer-hi, són necessàries per pal·liar situacions de pobresa extrema s'han de resoldre amb urgència.

—I què hi ha del mercat laboral? És previsible que a mesura que es generen llocs de treball disminueix la pobresa?

—Sembla que no. Fent la investigació hem trobat que, cada volta menys, tenir accés a un lloc de treball garanteix la integració social. De fet, la taxa d'exclusió social entre els treballadors s'ha incrementat fins al 15%, la qual cosa dóna una idea de fins a quin punt el treball està precaritzat, amb uns sous que no permeten construir una llar o tenir una vida digna. La desocupació expandeix l'exclusió social, però l'ocupació precària també fa que augmente.

L'estructura productiva del nostre país s'està polaritzant i es requereixen dos tipus de treball: o gent hiperpreparada o gent que es dedique als serveis de baix valor afegit. Tota la part d'enmig s'està aprimant. Si no canvia el sistema productiu, que és el que determina la demanda d'un determinat tipus de mà d'obra, el futur és molt negre. El nivell d'ingressos de molta gent és tan baix que veuen qüestionats els seus projectes vitals.

—Tot plegat és descoratjador per a la gent més jove.

—En l'informe parlem de dos tipus de generaci3n. D'una banda, la generaci3n hipotecada, que 3s la m3s jove, que ha canviat el patr3 d'acc3s al mercat de treball. Abans el m3s normal era que un jove estiguera uns anys en una situaci3 prec3ria per3 que despr3s assolira una certa estabilitat. Ara, per3, els processos d'integraci3n en el mercat laboral s'han dilatat en el temps i aix3 provoca que els projectes vitals dels m3s joves vagen endarrerint-se. I aix3 t3 conseqü3ncies per a ells per3 tamb3 des del punt de vista demogr3fic, perqu3 comporta endarrerir la decisi3 de

formar una llar i tenir fills, la qual cosa t3 unes implicacions demogr3fiques molt importants per al conjunt del sistema que començaran a patir-se d'aci3 a uns anys.. Es parla molt de la sobrequalificaci3 dels joves, per3 nosaltres preferim parlar de l'infrarequeriment del mercat laboral.

D'una altra banda tamb3 parlem en l'informe de la generaci3n expulsada, aix3 3s, gent que ha treballat i ha desenvolupat la seua carrera professional en 3mbits que, com ara la construcci3, han desaparegut. S3n persones que, en el seu moment, van aconseguir una

alta qualificaci3 per3 que ara, aquesta qualificaci3, no els serveix de res.

—Amb tot aquest panorama, quina societat eixirà de l'actual crisi?

—Un dels temes que plantegem en l'informe 3s que Espanya t3 una certa ambival3ncia cívica. D'una banda, 3s un pa3 on la major part de l'opini3 p3blica est3 a favor d'una sanitat i una educaci3 p3blica, de qualitat i per a tots. Tanmateix, la gent 3s cada volta m3s reraçt3ria a pagar impostos.

D'una altra banda hi ha la qüesti3 del clientelisme: en les enquestes la gent opina que el m3s important per ascendir 3s tenir unes bones relacions. Aquest clientelisme i la falta de voluntat de pagar impostos van completament en contra de la universalitat dels serveis p3blics i per aix3 parlem d'ambival3ncia.

Aix3 doncs, la conclusi3 3s que cal resoldre la tensi3 entre el capitalisme i la democr3cia. Arribats a aquest punt, els ciutadans hem d'adquirir una relaci3 diferent amb all3 p3blic. No hem de pensar que l'Estat resoldr3 tots els nostres problemes, perqu3 difcilment ser3 aix3. Els ciutadans hem de vigilar que els poders p3blics facen realment la seua feina. No podem mantenir-nos en una situaci3 passiva. Des d'aquest punt de vista, totes les iniciatives d'emprenedoria social i d'implicaci3 activa de la ciutadania s3n formes de participaci3 novedoses molt interessants.

—De fet, aquest presa de consci3ncia s'est3 produint entre determinades capes socials.

—S3, sobretot entre les classes mitjanes precaritzades. En aquest tema tenim dues reflexions: en primer lloc, 3s enormement positiu que sorgesquen iniciatives de car3cter col·laboratiu. No obstant aix3, aquest tipus d'experi3ncies no sabem si aconseguiran normativitzar-se. Si no aconseguim traslladar aquestes iniciatives a les institucions, quedaran reduïdes a experi3ncies en l'3mbit individual i hauran servit de ben poc.

En segon lloc, no s'ha de perdre de vista que darrere d'aquestes pr3ctiques no hi ha la gent en situaci3 d'exclusi3. La gent que ho passa de deb3 malament no est3 participant d'aquestes pr3ctiques de canvi. Per tant, cal ser caut a l'hora de valorar-ne la potencialitat.